

Taikaolentoja, puhuvaa luontoa ja lapsisankareita maailmanpelastajina

Elena Madyn *Ella Auran tuomiopäiväkirja* ekokriittisenä lasten
fantasiaromaanina

Sini Ruuskanen

Kandidaatin tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Toukokuu 2022

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Analyysin teoreettiset lähtökohdat	5
2.1 Ekokritiikki, antropomorfismi, antroposentrismi, luonnon toimijuus	5
2.2 Fantasiakirjallisuus, sekundaarimaailmat	7
2.3 Lastenkirjallisuus	9
3 Ekokritiikkiä ja ekokriittistä fantasiaa	11
3.1 Tehtävänä maailman pelastaminen, apuvälineenä ympäristötietous	11
3.2 Eläinten, kasvien ja luonnonpaikkojen äänet	13
3.3 Ekokriittisiä fantasiaelementtejä	17
4 Lasten (fantasia)kirjallisuuden piirteitä ekokriittisessä teoksessa	23
4.1 Erityiset lapset pelastamassa maailmaa	23
4.2 Ympäristötietoiset lapset ja huijattavat tai ylimieliset aikuiset	25
4.3 Ella ja Tom: epäilevät ”valitut” ja lapsisankarit	27
5 Päätäntö	30
6 Lähteet	32

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa tarkastelen Elena Madyn vuonna 2011 ilmestynyttä lasten ja nuorten fantasiaromaania *Ella Auran tuomiopäiväkirja* (jatkossa EATK) ekokritiikin ja lasten (fantasia)kirjallisuuden näkökulmasta. Kohdeteokseni takakansi kertoo Madyn (oik. Elina Virtavuori) olevan helsinkiläinen, pitkään Yhdysvalloissa asunut kirjailija, kouluttaja ja muusikko. Kolmiosaisen sarjan aloittava teos kertoo 11-vuotiaasta keijun ja tontun jälkeläisestä eli keitusta Ella Aurasta, joka saa kutsun Lappiin Nagir Akatemiaan. Siellä tulevaisuuteen näkevät ylihaltiat, kuten heistä voimakkain Morgan Drummond ja koulun rehtori Aurora Haltia, opettavat keituille taitoja, joita he tarvitsevat pelastaakseen maailman ympäristötuhoilta ja suojellakseen tulevaisuuden kannalta tärkeitä ihmislapsiystäviään. Valitsin juuri tämän kohdeteoksen, koska se osoittautui ensimmäisellä lukukerralla mielenkiintoiseksi ja itselleni merkitykselliseksi teokseksi. Myös tutkielmani teemat kiinnittivät huomiotani jo ensimmäisellä lukukerralla, joten oli mielekästä tarkastella niitä tarkemmin. Halusin lisäksi tehdä tutkielmani jostakin ”varjoon jääneestä” teoksesta, ja koska Ella Aura -sarjasta ei ole tehty aiempaa tutkimusta, kohdeteos sopii tarkoitukseeni.

Tutkimuskysymykseni liittyvät kolmenlaiseen teoriakokonaisuuteen: ekokritiikkiin, lastenkirjallisuuteen ja fantasiakirjallisuuteen, joista kaksi jälkimmäistä tukevat teoksen tapoja tuoda esiin tarkastelemaani ekokriittistä näkökulmaa. Ekokritiikin osalta selvitän sitä, millaisia ekokriittisiä teemoja ja viestejä teos sisältää, miten luonto ja eläimet representoidaan, ja miten ihmisen ja ihmisenkaltaisten taikaolentojen suhde luontoon ja ympäristöön kuvataan. Fantasiakirjallisuuden osalta tarkastelen sitä, millaisia fantasiagenren elementtejä teoksesta löytyy, ja miten osa niistä liittyy ekokritiikkiin. Lastenkirjallisuuden osalta taas tutkin teoksessa toistuvana teemana esiintyvää lasten aseman ja näkökulman tärkeyttä ja sitä, miten tätä tärkeyttä korostetaan. Tässä tukeudun etenkin Maria Nikolajevan käsityksiin lasten fantasiakirjallisuudesta, koska kohdeteos edustaa sekä lastenkirjallisuutta että fantasiaa. Nikolajevan näkemykset vaikuttavat tutkielmani osuuteen, jossa tarkastelen kohdeteoksen päähenkilöitä (lasten) fantasiakirjallisuudelle tyypillisinä sankareina. Tutkielmani antaa

kohdeteoksen kautta yhden esimerkin siitä, millaisista elementeistä 2010-luvun suomalainen ekokriittinen lastenfantasia voi rakentua.

Koen tutkielmani olevan ajankohtainen, sillä Lahtinen ja Lehtimäki (2008, 10) kertovat ympäristöön liittyvien huolten olleen ja edelleen olevan pinnalla viimeisten 30 vuoden aikaisessa uutisoinnissa. Tätä todistaa mielestäni myös Laura Ertimon kirjoittaman ja Mari Ahokoivun kuvittaman lasten tietokirjan *Aika matka! Lotta, Kasper ja luontokadon arvoitus* pääseminen lasten- ja nuortenkirjallisuuden Finlandia-ehdokkaaksi vuonna 2021 (Suomen Kirjasäätiö, 10. 11. 2021).

Kandidaatintyöni on jatkoa tähän mennessä suhteellisen vähän tehdylle suomalaiselle ekokriittisen lastenkirjallisuuden tutkimukselle, jota tätä ennen on tehty muun muassa lähteenäni toimivassa Maria Laakson, Toni Lahtisen ja Päivi Heikkilä-Halttusen toimittamassa teoksessa *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa* (2011). Ekokriittistä kirjallisuudentutkimusta laajemminkin ovat suomeksi esitelleet Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki toimittamassaan ja lähteenä käyttämässäni teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus* vuodelta 2008. Opinnäytteissäkin ekokritiikki on ainakin Oulun yliopistossa ollut viime vuosina esillä. Henna Stenvall (2018) on tutkinut Anni Kytömäen *Kultarinnan* (2014) ekokritiikkiä ja fokalisaatiota, ja Essi Koskelan vuonna 2019 ilmestynyt pro gradu -tutkielma, joka myös toimii lähteenäni, puolestaan tarkastelee kahden suomalaisen runokokoelman eläinrepresentaatioita ja lukijaan vaikuttamisen tapoja.

Tutkielmani tuo uutta tietoa ekokriittisen lastenkirjallisuuden lisäksi ekokriittisen fantasian näkökulmaan. Ulstein (2015, 14) puhuu muun muassa Philip Pullmanin *His Dark Materials*-teossarjassa (1995–2000) kuvatun symbioottisen olennon ilmentämästä vaihtoehdosta ihmisen ylivallalle. Ekokriittinen ajattelu ei siis ole vierasta fantasialle, vaikka Ulstein (2015, 9) viittaakin fantasiatekstien tutkimuksessa ekokriittisen näkökulman sijaan yleisempiin myyttien, uskontojen ja psykologian näkökulmiin. Tätä tukee myös Matthew Dickersonin ja Jonathan Evansin vuonna 2006 ilmestynyt, Tolkienin ympäristöajattelua tutkiva teos *Ents, Elves, and Eriador: The Environmental Vision of J.R.R. Tolkien*, jota sekä minä että Ulstein (2015, ks. esim. 11) hyödynnämme lähteenä. Mielestäni on kuitenkin syytä tuoda esille lisää ympäristöasioihin liittyviä fantasiatekstejä ja lisätä tietoutta niistä.

2 Analyysin teoreettiset lähtökohdat

2.1 Ekokritiikki, antropomorfismi, antroposentrismi, luonnon toimijuus

Ekokritiikki toimii tutkielmani tärkeimpänä teoreettisena lähtökohtana muiden näkökulmien toimiessa suurelta osin kohdeteoksen ekokriittisen näkökulman tarkastelun välineinä. Mahdollisesti ensimmäinen ekokritiikin määritelmä on William Rueckertilta (Glotfelty 1996, xix–xx), jolle (1996, 107) käsite tarkoittaa kirjallisuudentutkimukseen sovellettua ekologiaa ja sen konsepteja. Ekokritiikki tutkii kirjallisuuden suhdetta fyysiseen ympäristöön, ja siinä esitetään muun muassa luonnon representaatioon liittyviä kysymyksiä (Glotfelty 1996, xviii–xix). Lahtinen ja Lehtimäki (2008, 8) kertovatkin tutkimussuuntauksessa olevan ” – –kyse siitä, mitä merkityksiä annamme luonnolle sekä näiden merkitysten vaikutuksesta siihen, kuinka kohtelemme luontoa.” Tämän lisäksi ekokritiikin tutkimuskohde voidaan määritellä Garrardin (2012, 5) tapaan inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteen kautta. Tutkimussuuntauksen kannalta perustavanlaatuisen ajatus onkin yhteys ihmiskulttuurin ja fyysisen maailman välillä (Glotfelty 1996, xix). Tukeudun analyysissäni näihin määritelmiin, koska keskityn siihen, miten luonto ja ympäristö representoidaan eli esitetään (Knuuttila ja Lehtinen 2010, 7) kohdeteoksessa, ja millaisessa valossa ihmisten ja heitä muistuttavien taikaolentojen suhde luontoon ja eläimiin näyttää. Samoin tarkastelen edellä mainittujen kuvausten näyttäytymistä ekokriittisen näkökulman luomisessa.

Luonnon puolestaan käsitän tässä yhteydessä Lahtisen ja Lehtimäen (2008, 8) kolmannen määritelmän mukaisesti materiaaliseksi maailmaksi, ja käytän luonnon käsitettä välillä vaihtelevasti osin samoja merkityksiä sisältävän, Glotfeltyinkin (1996, xviii) määritelmässään mainitseman *ympäristön* käsitteen kanssa. Suljen kuitenkin näistä määritelmistä ulkopuolelle ihmisen rakentaman ympäristön, koska en koe sen olevan relevantti kohdeteoksen tai sen teemojen kannalta. Pyrin myös kiinnittämään huomiota siihen, millaisia luonnon kohteluun ja ympäristöasioihin liittyviä opetuksellisia sekä tiedottavia viestejä kohdeteos välittää. Ekokriittisen tutkimuksen tavoitteena on tiedonhaun lisäksi myös saada jotain aikaan (Cohen 1999, 1092), ja siihen liittyvätkin myös opetuksellisuuden ja aktivismin näkökulmat, kuten Grewe-Volpp (2006, 77) huomauttaa selventäen edellä mainittuja Cohenin ajatuksia.

Ympäristöön liittyvä kirjallisuudentutkimus alkoi 1980-luvun puolivälissä ja kasvoi seuraavalla vuosikymmenellä (Glotfelty 1996, xvii). Lahtinen ja Lehtimäki (2008, 9–11) mainitsevatkin 1960-luvun ympäristöherätyksen, jonka myötä seuraavalla vuosikymmenellä ihmistieteet historiasta sosiologiaan alkoivat käsitellä ”vihreitä” teemoja. Lähteenäkin toimivan, Greg Garrardin toimittaman *The Oxford Handbook of Ecocriticism* -teoksen (2014) artikkelien aiheet yhdistävät ekokritiikkiä muun muassa elokuvatutkimukseen sekä postkolonialistiseen ja feministiseen tutkimukseen. Tämä viittaa suuntauksen monitieteisyyteen, mutta itse keskiön tutkielman laajuuden puitteissa ekokritiikkiin yleistasolla. Siinä, missä aiemmin ekokritiikin tutkijat paikansivat muun muassa romantiikan runoilijoihin yhdistettyä luontoon paluuta, nykyään suuntauksessa on siirrytty luonnon käsitteen historialliseen tarkasteluun kriittisestä näkökulmasta (Garrard 2014, 3). Tässä omakin tutkielmani on osana, sillä se kertoo yhden esimerkin siitä, miten luonto nähdään 2000-luvun ympäristötietoisessa lasten fantasiakirjallisuudessa.

Etenkin lasten -ja nuortenkirjallisuus on viime vuosina ottanut kantaa ympäristöaiheisiin myös Suomessa (Laakso ym. 2011, 10), ja omakin kohdeteokseni on kantavien teemojensa kautta osa tämänkaltaista kirjallisuutta. Toisaalta Laakso ym. (2011, 12) tuovat esiin lastenkirjallisuuden määritelmiin vaikuttaneen käsityksen lapsen ja luonnon erityisestä yhteydestä, jota myös kohdeteokseni heijastaa ja on siten ekokriittisyydessään luontevaa jatkoa lastenkirjallisuuden perinteelle.

Luonnon yleiskuvan lisäksi kiinnitän ekokriittisen tarkastelun nimissä analyysissäni huomiota siihen, miten luonnon osana olevat eläimet representoidaan kohdeteoksessa, ja tämän vuoksi analyysini kannalta hyödyllinen käsite on *antropomorfismi*. Termi viittaa siihen, että ihminen asetetaan eläinten ymmärtämisen lähtökohdaksi, ja ei-inhimillinen kuvataan sentimentaalisessa valossa inhimillisiä piirteitä hyödyntäen (Garrard 2012, 154, 206). Myös EATK:n eläinhahmot saavat inhimillisiä piirteitä, kuten puhekyvyn, mikä voisi tehdä hahmoista vain ihmistoiminnan peilejä. Garrard (2012, 155) kuitenkin huomauttaa, että antropomorfismin kritiikin oikeutuksesta huolimatta inhimillinen toimijuus heijastuu ihmisen päätelmien myötä kaikkialle. Tämä oikeuttaa nähdäkseni antropomorfismin näkökulman sekä tutkielmassani että Madyn tekstissä. Olen tietoinen kokonaisen ”animal studies” -tutkimussuuntauksen olemassaolosta ekokritiikin piirissä, mutta tutkielmani rajallisuuden vuoksi en keskity siihen, vaan tarkasteluni jää yleistasolle.

Grewe-Volpp (2006, 78) tuo esiin ekokriittisen kirjallisuusanalyysin seurausten yhteydessä näkemyksen, että luonto on aktiivinen toimija ja oma autonominen voimansa. Hänen mukaansa (ibid.) tällainen tapa kuvata luontoa muun muassa kumoaa käsityksen siitä, että ihminen olisi hallitseva. Luonnon toimijuus ja ihmisen käsitys itsestään luonnon yläpuolella sekä tämän käsityksen kritisointi ovat EATK:n luontorepresentaatioiden analyysissäni esille nousevia teemoja. Tähän liittyy myös *antroposentrism*in käsite. Se tarkoittaa ihmistä keskipisteenä pitäviä näkökulmia ja käsityksiä, kuten sitä, että luonto olisi ihmistä taloudellisesti hyödyttämään tarkoitettu raaka-ainevarasto, ja että ihmiset ja heidän etunsa ovat ainoina arvokkaita ja ei-inhimillisiä olentoja tärkeämpiä (Clark 2011, 3).

Nämä määritelmät ja ihmiskeskeisyys tulevat omassakin analyysissäni keskustelun kohteiksi, etenkin siitä näkökulmasta, miten antroposentrismiä kritisoidaan kohdeteoksessa. Ekokriittisten tutkijoiden mielestä ihmisen asema antroposentrisesti keskuksena ja etuoikeutettuna onkin valitettavaa (Grewe-Volpp 2006, 73). Nykyisen lastenkirjallisuuden luonto voi saada äänen, joka puhuttelee lukijaa tai henkilöahmoa suoraan ja rohkaisee siten lasta toimimaan puhumaan kykenemättömän luonnon puolestapuhujana (Wagner-Lawlor 1996, 143, 147). Tarkastelen tutkielmassani sitäkin, miten luonnon ja eläinten äänet kuuluvat kohdeteoksessa.

2.2 Fantasiakirjallisuus, sekundaarimaailmat

Kohdeteos edustaa lasten fantasiaa, vaikka fantasiakirjallisuuden elementtien käsittely jää tutkielmassani jokseenkin taustalle. Siksi katson tarpeelliseksi määritellä niiden käsittelyn kannalta keskeiset käsitteet, ensimmäisenä itse *fantasiakirjallisuuden* ja *fantasian*. Käytän fantasian käsitettä viittaamaan nimenomaan kirjalliseen genreen jättäen sen muut merkitykset huomiotta. Fantasia on fiktiota ja siihen kuuluvat joko yliluonnollinen elementti tai olennot, esineet tai maailmat, jotka eivät ole mahdollisia. Fantasia herättää ihmetystä, ja sen lukijat tai tarinan hahmot tutustuvat näihin mahdollisiin elementteihin ainakin osittain. (Manlove 1982, 16–17.) Tämä määritelmä sopii myös kohdeteokseeni, jonka kuvaama, taikaolentojen kansoittama maailma sisältää lähes kaikkea edellä mainittua ja voidaan näin lukea fantasiaksi. Fantasian käsitettä lähestyy mahdollittoman tai epätodellisen kautta myös Jackson (2003, 34). Hän kertoo, että fantastinen kerronta vakuuttaa kertomansa todeksi realistisessa fiktiossa

perinteiseen tapaan, mutta että epätodellisen esittelyn kautta realismin oletus rikkoutuu. Samoilla linjoilla on Hume (2014, 21), joka määrittelee fantasian sen kautta, että se poikkeaa todellisuudesta.

Hume (2014, 84) tuo fantasian teoriaa käsittelevässä teoksessaan esiin myös käsitteen *lisätty maailma* (*augmented world*, käänös minun), joka viittaa esimerkiksi kirjallisuuden esittämään, todellisuuden omaamme täydempänä esittävään maailmaan. Tähän lisäämiseen liittyy Humen (ibid.) mukaan sellaisten näkökulmien esittely, joista käsin ihminen ei muuten katsoisi, koska näkökulmaan vaikuttavat rajoittavat tekijät luokasta sukupuoleen. Fantastisen kirjallisuuden teemat käsittelevätkin näkymättömän tuomista näkyviin (Jackson 2003, 48). Tällaiset epätodellisen, mahdottoman ja uusien näkökulmien esiintuonnin elementit toistuvat myös kohdeteokseni ekokriittisessä fantasiassa, ja siksi valitsin nämä määritelmät seurattaviksi analyysissa.

Fantasiakirjallisuuden kuvaamien fiktiivisten maailmojen kannalta keskeinen on J. R. R. Tolkienin (2010, 301) *sekundaarisen maailman* (*Secondary World*, käänös Vesa Sisättö) käsite. Tukeudun Tolkienin tekstin kohdalla Vesa Sisätön suomennokseen kokoelmateoksen *Tales from the Perilous Realm* (1997) suomennoksessa vuodelta 2010. Tolkien (ibid.) kertoo tarinan tekijän luovan sekundaarisen maailman, jonka sisällä kerrotut asiat ovat todellisia ja sopivat kyseisen maailman lakeihin. ”Todelliseen” maailmaan hän (ibid.) taas viittaa primaarisena maailmana. Nikolajeva (1988, 36) puolestaan laajentaa Tolkienin teoriaa ja käyttää *vihjatun sekundaarimaailman* (*implied secondary world*, käänös minun) käsitettä kuvaamaan maailmoja, jotka eivät esiinny erillisinä maailmoina itse tekstissä, mutta jotka tunkeutuvat tavalla tai toisella primaarimaailmaan. Nämä käsitteet sopivat osaltaan omaankin analyysiini fantasiaromaaniksi luokitellusta kohdeteoksesta, jossa esiintyy fiktiivinen ja osin ihmisiltä piilossa oleva, taikaolentojen kansoittama maailma.

Mielikuvitusta edustavan fantasian ja todellisuuteen kiinnittyvän realismin välillä on historiassa ollut jännitteitä. Kärjistäen fantasiaa voisi kutsua kirjallisuuden peruslajiksi realismin aikaan saakka. Toisaalta monet nykyiset fantasiateoriat edustavat näkemystä, jonka mukaan vasta romantiikka ja sen aikakausi 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkuun olivat syynä fantasian syntymiselle. (Korpua ym. 2021, 9–10.) Kirjallisuus ja kulttuuri on kuitenkin aina sisältänyt mielikuvituksellisia elementtejä (Korpua ym. 2021, 15). Tämän vuoksi fantasiakirjallisuuden tutkimus, johon omakin tutkielmani joiltain osin tukeutuu, on mielestäni edelleen relevanttia

sekä nykyisen että aiemman kirjallisuudentutkimuksen kannalta. Lisäksi tutkielmani on ajankohtainen esimerkiksi Korpuan (2021, 137) suomalaisiin fantasia- ja tieteiskirjailijoihin yhdistämän luonnon tärkeyden kannalta, sillä hänen mainitsemiensa Johanna Sinisalon, Maarit Verrosen, Leena Krohnin ja Risto Isomäen joukkoon voisi luonnon roolia ja ekokritiikkiä käsittelevän teoksensa puolesta liittää myös Elena Madyn.

2.3 Lastenkirjallisuus

Lastenkirjallisuus on tutkielmani toinen keskeinen näkökulma suunnatessani tutkielman ekokriittistä rajausta, ja käsitteen määrittely, vaikka vaikeaa onkin, on siksi tarpeellista. Grenbyn (2009, 5) tavoin voidaan pohtia muun muassa, merkitseekö käsite pelkästään lasten lukemaa tai erityisesti lapsilukijoiden käyttöön suunniteltua kirjallisuutta, tai onko todellisen lastenkirjallisuuden vaatimuksena sen vetoaminen nykypäivän lapsiin. Lastenkirjallisuus voidaan määrittellä useammalla kuin yhdellä eri tavalla, ja olen samaa mieltä Grenbyn (2009, 6) kanssa siitä, että harvoin tiedämme tarkkaan tekstien käyttäjiä. Koen kuitenkin hyödylliseksi Huntin (1991, 62) näkemyksen, jossa lastenkirjallisuus määrittyy osaltaan sen kautta, että se on tarkoitettu erityisesti nykypäivän näkökulmasta lapsiksi tunnistettavalle ryhmälle. Tähän määritelmään tulkitsem sopivaksi myös kohdeteokseni, sillä se on kirjoitettu korostaen lasten näkökulmaa ja sen tärkeyttä sekä sisältää samaistuttavat lapsipäähenkilöt.

Romantiikan ajatusmaailmaan kuuluu viehtymys lapsuutta kohtaan, ja lapsuuden viattomuuden korostaminen liittyykin olennaisesti lapsiyleisölle tarkoitetun kirjallisuuden syntyyn (Thacker 2002, 13), joka oli ajatuksena uusi vielä 1750-luvulla (Grenby 2009, 6). Myös EATK heijastaa osaltaan lapsen viattomuuden käsityksiä, ja samoin siitä löytyy ainakin ekokriittisen näkökulmansa kautta opettavaisuutta. Lastenkirjallisuutta onkin aina käytetty arvojen välittämiseen, ja sen alkuperänkin voidaan väittää paikantuvan allegorioiden ja faabelien moraaliseen opetuksellisuuteen (Mills 2014, 1). Thackerkin (2002, 14) viittaa 1700-luvulla syntyneisiin, lastenkirjallisuutta alusta asti ja edelleen muokkaaviin keskusteluihin ja käsityksiin, joihin kuuluu muun muassa viihdyttävyyden ja opettavaisuuden tasapaino. Tämänkin vuoksi tulkitsem kohdeteostani osin sen sisältämän opetuksellisuuden kautta.

Kolmas näkökulma lastenkirjallisuuteen on lapsen voimaannuttaminen, josta Nikolajeva (2010, 17) puhuu fantasiamoodin yhteydessä. Tulkitsem tätä käsitystä siitä näkökulmasta, että lapsen

näkökulma ja tärkeys korostuu eri keinoin, ja tältä kannalta voimaannuttaminen on analyysini kannalta relevanttia ottaessani selvää lasten tärkeydestä kohdeteoksessa. Toisaalta Nikolajeva (2010, 8–9) kuvaa lastenkirjallisuutta lapsen ja aikuisen väliseen valtahierarkiaan keskittyvänä ja valtarakenteita kyseenalaistavana kirjallisuutena, mikä nousee analyysissäni esille lasten ja aikuisten vastakkainasettelun ja fantasiakirjallisuuden lapsisankarin näkökulmasta.

3 Ekokritiikkiä ja ekokriittistä fantasiaa

Tässä pääluvussa tarkastelen EATK:sta löytyviä, ekokritiikkiin liitettäviä eli ympäristöön, luontokuvaukseen ja ihmisen luontosuhteeseen liittyviä teemoja. Ensimmäisessä alaluvussa kiinnitän huomiota päähenkilöille annettuun maailmanpelastustehtävään ja oppitunneilla jaettuun ympäristötietouteen. Toisessa alaluvussa taas tuon esille eläinten, kasvien ja luonnonpaikkojen representaatiot antropomorfisina, tuntevina ja ystävällisinä auttajina sekä toisaalta uhreina ja toisaalta aktiivisina toimijoina. Kolmas alaluku tarkastelee teoksen osin ekokritiikkiinkin liittyviä fantasiakirjallisuuden elementtejä, kuten piilossa olevaa keitumaailmaa, koonmuutoksia ja telepatiaa. Siinä keskityn myös taikaolentojen luontosuhteeseen sekä yhteyteen ihmisten ja keitujen välillä. Tässä pääluvussa tulevat esille eri yhteyksissä myös ihmisen ja luonnon suhteen pohdinta sekä teoksen kritiikki antroposentrismää kohtaan.

3.1 Tehtävänä maailman pelastaminen, apuvälineenä ympäristötietous

Ekokritiikin näkökulma tulee Madyn teoksessa esille jo päähenkilöille annettussa tehtävässä. Ellan Nagir Akatemiaan saapumisesta lähtien opettajina toimivat ylihaltiat kertovat koulutuksen päämääränä olevan maailman pelastaminen. ”Vain yhdessä ihmisten kanssa voimme pelastaa kauniin, kärsivän planeettamme.” (EATK, 90). Myös syy pelastusoperaatioihin kerrotaan ylihaltia Drummondin viitatessa edeltäjiinsä, jotka ennustuskyvystään huolimatta eivät nähneet ” – tätä valtavaa tuhoa, jonka ihminen aiheuttaisi planeetallemme ilman keitujen ohjaavaa kättä.” (EATK, 88). Laakson ym. (2011, 26–27) mukaan uusin lastenkirjallisuus kuvaa lähiluonnon vaarassaolon sijaan koko maapallon vaarantavia ympäristöuhkia. Esimerkiksi he nostavat Rosa Liksomien lastenkirjan *Jepata Nasta pohjoisnavalla* (2008). Myös Madyn teoksessa hyödynnetään samankaltaista asetelmaa, jonka avulla korostetaan ekokritiikkiä ja saadaan aikaan jännitystä tehtävien onnistumisen suhteen. Maailma ja sen luonto kuvataan vaarassa olevana, arvokkaana ja pelastamista kaipaavana.

Toisaalta maailmanpelastusnäkökulma tuo esiin myös ekokriittikin teorian mukaisen ihmisen ja ympäristön (Glotfelty 1996, xviii) tai inhimillisen ja ei-inhimillisen (Garrard 2012, 5) suhteen pohtimisen. Jälkimmäinen lainaus kuvaa ihmiset maailman ja sen luonnon tuhoajina, kun taas edellinen tunnistaa ihmisten tärkeän roolin: edes taikaolennot eivät pysty pelastamaan maailmaa ilman ihmisten apua. Ihmisten avainaseman tehtävässä voidaan tässä mielessä ajatella sekä puoltavan että kritisoivan antroposentrismiä. Madyn teos luo kuvaa siitä, että ihmisten puututtua suuresti ympäristöönsä ja käytettyä valtaansa siihen nähden, on myös heidän vastuullaan muuttaa vallitsevaa tilannetta niin, että ympäristö ja maailma pelastuvat.

Teoksen ekokriittisyys näkyy siinäkin, että se antaa toivoa maailman pelastumisesta ja konkreettisia vihjeitä ja ohjeistuksia siitä, mitä pitäisi tehdä oikein ympäristön kannalta. Oppilaat ehdottavat ”taistelussa” käytettäviä keinoja aurinkoenergian kehittämisestä kierrätykseen ja vesistöjen puhdistamiseen, ja professori Orkidea kertoo eräällä Akatemian oppitunnilla:

Jokaisen panosta tarvitaan jo ennustettujen sekä uusien katastrofien välttämiseksi. Me matkaamme eteenpäin askel kerrallaan, mutta mihin suuntaan – – Sen päättävät ihmisenne – yksi teko, yksi laki, yksi laji, yksi metsä, yksi lintu kerrallaan. Jos *jokainen* tekee sen, mihin pystyy – ehkäpä se riittää. (EATK, 169.)

Puhe pienistä askelista ja jokaisen osallistumisesta sekä konkreettiset esimerkit antavat kuvan siitä, että kuka tahansa voi omilla valinnoillaan osallistua maailman pelastamiseen. Tämä vastaa Laakson ym. (2011, 26–27) kuvausta 2000-luvun lastenkirjallisuuden arjessa tapahtuvasta ympäristönsuojelusta. EATK:n maailmassa jokaista rohkaistaan tekemään ympäristön eteen sen, minkä voi. Toisaalta teoksen kuvaama taikaolentojen maailmanlaajuinen tehtävä antaa näille arkisille valinnoille suuremman merkityksen kuin miltä ne saattavat vaikuttaa.

EATK hyödyntää monista fantasiaromaaneista tuttua maagisen koulun ajatusta. Akatemian oppitunneilla keitut saavat maailmanpelastustehtäviensä kannalta hyödyllistä tietoa esimerkiksi ympäristökatastrofeista, niiden syistä ja estämismahdollisuuksista. Samalla teos jakaa ”tietoiskuja”, jotka voidaan nähdä osana teoksen ekokriittistä näkökulmaa.

Haltian mukaan maailmassa on paljon metaanikaasua, joka on kuitenkin harmitonta niin kauan, kun se on vankina jään sisällä – – Ilmaston lämpeneminen ihmisten saastuttamisen seurauksena kuitenkin lämmittää ilmaa ja vettä. (EATK, 343.)

Oppituntien puitteissa kerronnassa on mahdollista jakaa ympäristötietoutta, joka konkretisoi sekä keituoppilaiden tehtävän että arkitodellisuuden ympäristöuhat. Näitä opetusosuuksia

voidaan verrata jopa Lahtisen (2013, 105) esittelemiin, viime vuosina suomeksikin ilmestyneisiin ekologisiin tietokirjoihin, vaikka ympäristötietoisuuden lisääminen tapahtuukin fiktion ja fantasiagenren puitteissa. Nagir Akatemian oppitunnit sisältävät ympäristötietouden jakamisen kautta myös ekokritiikkiin (Grew-Volpp 2006, 77) ja lastenkirjallisuuteen (Mills 2014, 1) kuuluvaa opetuksellisuutta.

Ekokriittisen näkökulman kritiikkiosuus taas painottuu etenkin silloin, kun opettajat esittelevät ihmistoiminnan vaikutuksia katastrofien syntyyn. ”Tässä tapauksessa tietämätön poliitikko tulee ajamaan päättäväisten liikemiesten ja maanomistajien asiaa samalla, kun rakentajat säästävät rahaa rikkomalla turvallisuusvaatimuksia – –’ ”. (EATK, 222.) Teos kritisoi ahneiden ja ympäristöstään välinpitämättömien ihmisten toimintaa, mikä on ekokriittistä ihmisen omaa etuaan tavoittelevan luontosuhteen pohdintaa ja kritiikkiä. Lisäksi se toimii opetuksellisena tiedotuksena siitä, miten ei pidä toimia. Toisaalta viittaukset ihmisten ahneuteen ja tietämättömyyteen voidaan tulkita antroposentrismen kritiikiksi, sillä ne asettavat muun muassa ihmiskeskeisen voitontavoittelun ympäristön kustannuksella negatiiviseen valoon.

3.2 Eläinten, kasvien ja luonnonpaikkojen äänet

Ihmisten ja keitujen lisäksi tärkeässä roolissa EATK:n maailmassa ovat eläimet, jotka saavat äänensä kuuluviin teoksen kerronnassa. Esimerkiksi tunturikihiu Winstonin ajatusten kautta välittyy konkreettinen kuva ilmastonmuutoksen ja ihmisen toiminnan seurauksista linnuille.

Vuosien kuluessa lentämisestä oli tullut yhä rankempaa työtä, yhä useampien lentokoneiden halkoessa hänen taivastaan – – Niin moni Winstonin isän neuvoma tuttu lepopaikka oli muuttunut tunnistamattomaksi – – Joskus tahmea kuolema leviää kaikkialle ja tuhoaa tutut rannat tappaen tieltään kaiken, tiesi Winston. (EATK, 36–37.)

Eläinten äänen tuominen kuuluviin voidaan ajatella ekokriittisenä valintana, koska se tuo eläimet lähemmäksi ihmisiä inhimillistäen ne. Tähän liittyy myös antropomorfismin käsite, jonka toiseutta vähentävän vaikutuksen esimerkiksi Eeva Kilven *Animalia*-runokokoelmassa (1987) on huomannut Koskela (2019, 38). Antropomorfismin inhimillisten piirteiden avulla eläimet ja sitä kautta luonto ja sen keskellä elävät representoidaan Madynkin tekstissä tunteviksi, ajatteleviksi ja usein sympaattisiksi, mikä herättää ajatuksia luonnon arvosta. ”Sirkeäsilmäinen ja älykäs pulmuskapteeni – – rauhoitti matkustajiaan väläyttämällä heille

voittoisan hymyn.” (EATK, 161). Toisaalta aiempi lainaus Winstonin ajatuksista kuvaa luonnon myös ihmisen aiheuttamien tuhojen ja muutosten uhrina.

Teoksessa esiintyvien eläinten ajatukset tuovat esiin myös näkökulman, jota ihminen ei välttämättä osaa ottaa huomioon. Tällöin voidaan puhua jopa Humen (2014, 21, 84) fantasian teoriaan liittyvästä todellisuudesta poikkeamisesta ja näkökulman laajentamisesta tai Jacksonin (2003, 48) tarkoittamasta näkymättömän tuomisesta näkyviin. Ihmisen rajoittuneisuudesta ja uusista näkökulmista puhuu myös Koskela (2019, 37) tutkiessaan Terhon runojen ekokritiikkiä. EATK:nkin fantasiamaailma auttaa näkemään asioita muidenkin kuin ihmisten silmin, jolloin ekokriittisen näkökulman ymmärtäminen on helpompaa.

Myös Grewe-Volppin (2006, 78) näkemys luonnon aktiivisesta toimijuudesta sisältyy siihen, että eläimet saavat äänensä ja ajatuksensa kuuluviin. Niiden äänet voidaan tulkita samalla Wagner-Lawlorin (1996, 143, 147) esiin tuomiksi lukijaa puhutteleviksi ja toimintaan rohkaiseviksi luonnon ääniksi, koska esimerkiksi linnut kertovat ihmistoiminnan niille tuomista kärsimyksistä. Buell (2014, 410) taas kertoo ympäristöasioihin liittyvän lastenkirjallisuuden, kuten *The Tale of Peter Rabbit* (1901), ei-inhimillisen maailman olevan usein läpinäkyvästi tulkittavissa allegorisesti ihmismaailman kautta. Vaikka EATK:n eläinhahmot saavatkin antropomorfisia piirteitä, ei niissä mielestäni ole tällaista allegorista ulottuvuutta, vaan eläimet edustavat luontoa ja eläinmaailmaa. En pohdi tätä tutkielmassani tarkemmin, mutta näkökulma on mahdollinen tulevassa tutkimuksessa.

EATK:n voidaan tulkita eläinnäkökulmien kautta kritisoivan antroposentrismiä, koska asioita kuvataan välillä korostaen muiden kuin inhimillisten olentojen tunteita ja näkökulmia, ja ihminen nimetään luonnonvarojen hyödyntäjäksi, joka aiheuttaa usein kärsimystä eläimille. Samankaltaisen huomion on runoteoksista tehnyt Koskela (2019, 39), joka viittaa eläinnäkökulmien ja niihin sisältyvän ihmisistä johtuvan kärsimyksen kuvaukseen keinona pyrkiä kauemmas antroposentrismistä. Toisaalta monet Madyn teoksen keitujen ja eläinten välisistä keskusteluista tapahtuvat telepaattisesti tai eläinten kielellä, mikä on lisänä fantasiaelementtien kuvauksessa. Muutenkin eläinten näkökulmat voidaan tulkita osaksi Humen (2014, 84) esiin tuomaa lisättyä maailmaa, jonka todellisuus on ihmistodellisuutta täydempi uusien, ihmisiltä piiloon jäävien näkökulmien kautta.

Voidaan myös pohtia, onko antropomorfismi osana teoksen antroposentrismiä, koska eläimet kuvataan juuri ihmisten ja heidän kaltaistensa olentojen auttajina ja inhimillistetyin piirtein. Garrard (2012, 154–155) kuitenkin kertoo antropomorfismista puhuessaan riskistä, joka sisältyy skeptisyyteen sentimentaalisia eläinnäkemyksiä kohtaan. Vaarana on Garrardin (ibid.) mukaan eläinten käyttäytymisen kuvaamisen mahdottomuus, ja jaan hänen näkemyksensä. Mielestäni EATK:n kaltaisen, muutenkin vahvasti ekokriittisen teoksen tapauksessa antropomorfismi vain antaa keinon tuoda esiin eläinten näkökulma ja kertoa, ettei ihminen ole ainoa, jonka olemassaololla ja toimilla on merkitystä.

Joidenkin teoksen eläinhahmojen kohdalla korostuu kuvaus niiden ylväydestä ja vapaudesta. Esimerkkinä tästä on varsinkin Ellan ystävä ja Nagirin lennoston tunturihaukkakapteeni Aurelius. ”Kapteeni Aurelius oli majesteettinen ja ylväs tunturihaukka. –Haukan siivet liikkuvat rytmikkäästi, voimakkaasti ja nopeasti. Tämä vasta oli elämää. Ja mikä parasta, vaarallista elämää!” (EATK, 68–70.) Lainauksessa mainitut ylväys, majesteettisuus ja voima ovat usein petolintujen kuvauksesta herääviä mielikuvia, ja näin ne voisi laskea osaksi Bakerin (2001, 28) esiin tuomia eläinkuvauksen stereotyyppejä. Lainauksesta näkyvä haukan lennon ihaileva kuvaus muistuttaa myös Koskelan (2019, 39) tekemää huomiota Terhon runoissa esiintyvistä eläinten lentokyvyn ihailusta ja vapauden mielikuvasta. Vaikuttavan petolinnun positiivinen kuvaus vahvistaa samalla käsitystä Aureliuksesta ”hyvän puolella” olevana hahmona, ja lintu onkin päähenkilölle ystävällinen ja auttaa tätä. ”Et kai luullut, että antaisin jotain pahaa sattua lempimatrustajalleni... ja ystävälleni.” (EATK, 387). Aurelius on esimerkki teoksen antropomorfisesta eläinhahmosta, jonka kautta välittyy positiivinen kuva luonnosta ja eläimistä laajemminkin.

Eläimet toimivat EATK:ssa usein muutenkin ystävinä ja auttajina. Nagirin lennoston lintukapteenit lennättävät keijuja, tonttuja ja keituja paikasta toiseen, ja Tikru Puh -niminen persialaiskissa avustaa erästä keituoppilasta vaarallisessa tehtävässä. Ellalla taas on kotimetsässään juttukavereina ”seurantalogeina” toimivat sinitäinen ja punatulkku. Eläinten rooli auttajina tukee myös Grewe-Volppin (2006, 78) esittelemää käsitystä luonnosta toimijana. Eläimillä, kasveilla ja luonnonpaikoilla on teoksessa tunteet, ääni ja kyky toimia aktiivisesti sekä omaksi hyväkseen että auttaakseen muita. Luonto ei tällöin näyttäyty pelkästään ihmistoiminnasta kärsivänä osapuolena, vaan aktiivisena toimijana ja ihmistenkin auttajana.

Eläinten lisäksi myös kasveilla on EATK:n maailmassa oma äänensä ja omat ajatuksensa. Ellan äiti toimii kukkakuiskaajana, ja Ellankin kerrotaan oppineen ” – – juttelemaan kasvien kanssa ja saamaan selville, mikä niitä vaivasi. – – se oli upea saavutus, sillä yksikään itseään kunnioittava kukkakasvi ei kerro henkilökohtaisia asioitaan ihan kenelle tahansa.” (EATK, 19.) Tämä kuvaus kasveista ja niiden omasta kielestä ja luonteesta inhimillistää kasvit luoden niistä elävien olentojen kuvan yhtä selkeästi kuin eläimistä, ja tässäkin luonnon toimijuus nousee esiin. Kaikki luonto kasveja ja kiviä myöten kuvataan teoksessa elävänä, mikä muistuttaa Kirstinän (2011, 53) huomiota kaiken luonnon elollisuudesta Topeliuksen teksteissä.

Ajatus keituista (ja sitä kautta kenties ihmisistä) osana luontoa näkyy teoksessa siinä, miten keitut suhtautuvat jo sukupuuttoon kuolleiden lajien kohtaloon. ”Ihminen ei olisi välttämättä – – edes *tunnistanut* niitä, mutta keitulapset näkivät ne, tunsivat ne ja surivat niiden poismenoa. Ella – – tunsu menettäneensä osan itsestään – –”. (EATK, 167.) Läheinen suhde luonnon kaikkiin asujaimiin ja niiden pitäminen ystävinä ja jopa osana heitä itseään saa keituoppilaat välittämään luonnosta ja sen pelastamisesta.

Ihmisen luontosuhde taas näyttäytyy lainauksen kautta tietämättömyyden valossa, kun kerrotaan ettei ihminen edes tunnista kaikkia menetettyjä lajeja. EATK kiinnittää huomiota myös ihmisen välinpitämättömyyteen varsinkin pienten ja epämiellyttäviä mielikuvia herättävien lajien suhteen. Kirstinä (2011, 52) kiinnittää huomiota Madynkin tekstissä heijastuvaan Topeliuksen etiikkaan, jossa vaatimattomammillakin lajeilla on merkitystä. Ellakin pohtii: ”Kuinka moni ihminen mietti etanoiden ja koppakuoriaisten kohtaloa?” (EATK, 169). Nämä näkökulmat kritisoivat antroposentrismiä. Ihmiset eivät tunnista luonnon asujaimia tai välitä niistä, koska keskittyvät liikaa omaan ylemmyyteensä ja omiin tavoitteisiinsa. Teos viestittää ekokriittisen (Grewe-Volpp 2006, 77) ja lastenkirjallisuuden (Mills 2014, 1) tapaan opetuksellisestikin välittämisen tärkeydestä ja läheisemmän luontosuhteen mahdollisuudesta. Keitut toimivat eräänlaisena ihannekuvana luontoon syvästi yhteydessä olevista ja siitä välittävistä ihmisistä, jollaisiksi heidän ihmissuojattinsakin pyritään ohjaamaan ystävyiden kautta. Keitujen kautta luonto representoituu lähes pelkästään positiivisessa ja inhimillisessä valossa, kun kaikki siihen kuuluvat ovat eläviä, ystäviä ja arvokkaita.

Vaikutelma kaikesta luonnosta elävänä ja tuntevana korostuu teoksessa myös sen myötä, että kaksi luonnonpaikkaa on elollistettu, ja ne saavat kasvien ja eläinten tavoin ajatuksensa kuuluviin. Ellan ja tämän ihmisystävän Tom Vuoren kotien lähellä sijaitseva Haltiametsä

seuraa odotuksella ystäväysten tapaamisia. ”Niistä harvoista asioista, jotka Haltiametsää huvittivat, Tom ja Ella olivat kaikkein hauskimmat. – – Metsä oli mielissään ajoituksesta – –. (EATK, 18–19.) Haltiametsän lisäksi myös keituakatemian kotina toimiva Nagirtunturi saa elollisia piirteitä. Tunturi toivottaa oppilaille hyvää yötä ja toivoo pienille keitusuojateilleen hyvää.

Nagir oli onnellinen kuullessaan Ellan kirkkaan, kuulaan äänen laulavan lauluaan. – – Nagir huomasi toivovansa, että kohtalo olisi lapselle ystävällinen. Nagir hymyili, ja kyynel valui vuorta pitkin – – Kivisestä ulkokuoresta huolimatta Nagir oli hyvin tunteellinen. (EATK, 280.)

Kuvaus ikivanhoista, ystävällisistä ja tuntevista luonnonpaikoista korostaa sekin luonnon arvoa ja representoi luonnon kokonaisuutena inhimillisessä sekä positiivisessa valossa. Ihmiset eivät ole teoksen maailmassa ainoita merkittäviä olentoja. Samalla korostuu entisestään teoksen ajatus ihmisestä yhtenä luonnon osana, mikä kertoo ekokriittisyydestä ainakin Glotfeltyn (1996, xix) näkemyksen mukaisen ihmiskulttuurin ja ympäristön yhteyden näkökulmasta. Luonnonpaikkojen ajatusten ja puheen kautta teoksessa saadaan kuuluviin myös Wagner-Lawlorin (1996, 143, 147) tarkoittama luonnon ääni.

3.3 Ekokriittisiä fantasiaelementtejä

EATK:ssa kuvataan osaltaan tuttua ja ”todellista” maailmaa ihmisasukkaineen, mutta toisaalta teoksen maailmassa on myös taikaolentoja ja salattuja paikkoja, joita ei löydy kartalta. Taikaolentojen ja ”mahdottomien”, reaalimaailmaan kuulumattomien ja todellisuudesta poikkeavien asioiden mukanaolo paljastaa teoksen fantasiagenreen kuuluvaksi ainakin Manloven (1982, 16–17), Jacksonin (2003, 34) ja Humen (2014, 21) määritelmien mukaan. Ellan ihmisystävän Tomin kotitalon lähellä sijaitseva Haltiametsä ja sen Haltiavuori sekä Nagirtunturi ovat teoksen maailmaan sijoitettuja, fiktiivisiä paikkoja piilossa ihmisten katseilta, samoin kuin keitujen, tonttujen ja keijujen asumukset. Merkittävää on sekin, että suuri osa näistä paikoista on joko luonnonpaikkoja tai ainakin yhteydessä luontoon, mikä on osaltaan ekokriittistä fantasiaa tukeva valinta ja representoi luonnon taianomaisena ja siten korostetun arvokkaana.

Teoksen kuvaama maailma voidaan nähdä Tolkienin (2010, 301) mainitsemana sekundaarimaailmana, sillä vaatimusten mukaisesti se on tarinantekijän luomus, ja kerrottu on

maailman sisällä totta eikä ole ristiriidassa sen lakeihin nähden. Ekokriittisen luontokeskeinen keitumaailma ei paljastu teoksen aikana esimerkiksi uneksi, ja koska taikaolentoille kerrotaan olevan mahdollista esimerkiksi muuttaa kokoaan, koonmuutosten kuvaukset vastaavat yhtä sekundaarimaailman laeista. Keitut, tontut, keijut tai haltiat eivät kuitenkaan elä omassa, erillisessä maailmassaan tai toisessa ulottuvuudessa, vaan keskellä ”todellista” maailmaa. Näin myös teoksen ympäristöuhat koskettavat molempia maailmoja ja ovat siksi keskeisiä. Lisäksi keitujen ihmissuojatit tulevat maagisten ystäviensä kautta tietoisiksi tästä maailmasta ja sen ympäristönäkemyksestä ainakin osittain. Tässä mielessä kyse on Nikolajevan (1988, 36) tarkoittamasta vihjatusta sekundaarimaailmasta (*implied secondary world*, käänös minun), joka tunkeutuu primaarimaailman puolelle. Maailmojen yhteydestä huolimatta esimerkiksi Haltiavuori ja Nagirtunturi kuvataan maagisina, kuin toiseen maailmaan kuuluvina paikkoina, joihin ihmisillä ei ole pääsyä.

Molemmiin puolin käytävää – – virtasi energinen puro. Sen penkereillä kasvoi hentorunkoisia, mutta maagisen korkeita hopeapajuja, joiden latvat kohtasivat kaukana heidän yläpuolellaan. – – lumottua metsää syvällä Haltiavuoren uumenissa. (EATK, 14.)

Nagir oli tunturille juuri oikea nimi, niin unenomaisen kaunis se oli. Se nousi pilvenhattaran valkoisena hankien peittäämästä maasta ja melkein kosketti valkeata taivasta. – – ’Entä tiesitkö, että vain kourallinen ihmisiä on koskaan löytänyt Nagirtunturia – niin piilossa se on?’ (EATK, 74.)

EATK:n taikamaailma on ihmisiltä piilossa ihmisten ja keitujen katkenneen yhteyden takia, jonka ekokriittisyyteen palaan myöhemmin, mutta myös siksi, että taikaolennot ovat kooltaan pieniä ja pysyttelevät huomaamattomissa paikoissa. Erään perheen kodin kuvataan sijaitsevan ” – – hylätyssä harmaakuvemyyrän kolossa kaatuneen, sammalpeitteisen koivun alla” (EATK, 30), ja ihmisten oopperaesitystä kuunnellessaan nukahtaneista keituista kerrotaan, ettei ” – – kukaan olisi ilman musiikkiakaan kuullut kutistuneiden, minttupastillia pienempien lasten vienoa kuorsausta kristallikruunusta” (EATK, 268). Nikolajeva (1988, 58) kertoo pienten, ihmisenkaltaisten olentojen esiintymisestä kansantarinoissa ja fantasiakirjallisuudessa Jonathan Swiftin *Gulliver’s Travelsista* (1726) Mary Nortonin *The Borrowers* -sarjaan (1952–82), joten tässä mielessä EATK seuraa genrensä perinnettä. Piiloutuminen voidaan myös tulkita ekokriittisen kerronnan välineeksi, koska keitut suojaautuvat piiloutumalla luontoa ja kenties heitäkin uhkaavilta ihmisiltä.

Lisäksi keitujen pienikokoisuus ja mahdollinen venyminen ja kutistuminen tarjoavat fantasian määritelmien mukaista poikkeamista todellisuudesta (Hume 2014, 21) tai realismin sääntöjen

rikkomista ja näkymättömän tuomista näkyviin (Jackson 2003, 34, 48). Pieniksi kutistuneina keitut voivat matkustaa lintujen selässä tai piiloutua kristallikruunuun, mikä ei ole ihmiselle mahdollista. Tällainen kuvaus on osana teoksessa kuvattua ja Humen (2014, 84) esiin tuomaa lisättyä maailmaa, sillä pienikokoisuus tarjoaa erilaisen, jopa täydemmän ja uusien näkökulmien täyttämän kuvan todellisuudesta. Pienikokoisuus ja koonmuutokset liittyvät myös teoksen ekokritiikkiin tuomalla esiin uusia, ihmiseltä usein piiloon jääviä näkökulmia luontoon. Koska keitut ovat pieniä, he näkevät maailman ja esimerkiksi ihmistoiminnan vaikutukset luontoon ”ruohonjuuritasolta” ja kykenevät välittämään muidenkin yhtä pienten olentojen selviämistä.

EATK kuvaa fantasiamaailmassaan esiintyvät taikaolennot muutenkin vahvasti yhteydessä luontoon. Kasveista huolehtivien keijujen ja loukkaantuneita eläimiä parantavien tonttujen kerrotaan teoksessa eronneen ihmisistä ja toisistaan sekä saaneen erilaiset tehtävänsä, kun ” – keitut olivat saaneet tarpeekseen ihmisten ylimielisestä suhtautumisesta luontoon” (EATK, 87). Jälleen kerran teos pohtii ekokriittisesti ihmisten suhdetta ei-inhimilliseen ympäristöönsä ja kuvaa ihmisiä suoraan ylimielisiksi luontoa kohtaan, mikä on osana teoksen antroposentrismien kritiikkiä. ”Suuri Ero” ihmisten ja keitujen välillä voidaan tulkita fantasiakirjallisuuden keinoin toteutetuksi, kriittiseksi kommentoinniksi ihmisen suhtautumisesta luontoon raaka-ainevarastona, mikä on muuttanut ihmisen suhdetta ympäristöönsä. Tämä nähdään negatiivisena asiana, sillä keituja koulutetaan jälleen saamaan yhteys ihmisiin.

Taikaolentojen läheinen yhteys luontoon on myös osa teoksen ekokriittisesti väritynyttä fantasiaa: luonnossa on taikuutta, ja taikuus suojelee niitä osia luonnosta, joita ihminen ei ole vielä ehtinyt turmella. Suojelunäkökulma korostuu etenkin haltioiden ja ylihaltioiden tehtävän kuvauksessa: ”Noin 200 000 vuotta vanhat ylihaltiat suojelevat Maata, keijuja, tonttuja, eläimiä ja kasveja säätäen ja valvoen lakeja sadan tuhannen vuoden ajan” (EATK, 61). Tämä kuvaus vertautuu suoraan Dickersonin ja Evansin (2006, 99) Tolkienin haltioista tekemään huomioon, että he identifioituvat elämää ja kauneutta vartioiviksi hahmoiksi. EATK:ssa keijut, tontut ja keitut toimivat haltioidenkin apuna auttaen eläimiä ja kasveja pienemmässä mittakaavassa. Näkisin kuitenkin Madyn pienempien taikaolentojen näkemyksen tehtävästään olevan Tolkienin haltioita vaatimattomampi, koska esimerkiksi keitulapset epäröivät omaa tärkeyttään maailman pelastamiseen nähden. Samalla tuodaan esille teoksen tiedostama yksilön epävarmuus vaikutusmahdollisuuksistaan reaali maailman ympäristöuhkiin nähden.

Toisaalta alkuperäisten keitujen tehtävänä kuvataan olleen ” – – suojella ja auttaa ihmistä, toimia jonkinlaisena linkkinä ihmisen ja luonnon välillä” (EATK, 87). Myös Ellan kaltaiset nuoremmat keitut saavat saman tehtävän. Paitsi että luonto on teoksessa taikuuden paikka, myös ihminen mielletään osaksi luontoa, mikä sekin tukee ekokritiikin teorian luonnon representaatioita ja inhimillisen ja ei-inhimillisen suhdetta tutkivaa näkökulmaa. EATK luo kuvaa siitä, miten ihminen ei ole erillään luonnosta ja sen teoksessa sisältämästä taikuudesta, vaan ihmisen ja luonnon välillä on vuosituhantinen, sittemmin kadotettu yhteys, jonka symbolina keitut toimivat. Tämä vastaa Glotfeltyn (1996, xix) ekokritiikkiin liittämää näkemystä ihmiskulttuurin ja fyysisen maailman yhteydestä. Kadonnut yhteys toimii osaltaan myös kritiikkinä antroposentrismiä kohtaan, ja siitä voi tulkita jopa ekokriittistä opetuksellisuutta. Ihmiset ovat unohtaneet luontoyhteytensä ja luonnon taikuuden ja arvon, koska suhtautuvat luontoon ylimielisesti katsoen olevansa sen yläpuolella. Keitut taas katsovat olevansa yhdenvertainen osa luontoa ja yrittävät viestittää tästä näkökulmasta myös ihmisille. Toisaalta tällainen kuvaus muistuttaa Garrardin (2014, 3) viittausta romantiikan runoilijoihin ja heihin liitettyyn luontoon palaamisen ajatukseen.

Eräs fantasiakirjallisuuden ja ekokritiikkiin liittyvä elementti EATK:ssa on telepatia. ”Koska telepatia oli ainut tapa viestiä Tomin kanssa, Ella keskittyi ja ajatteli ystäväänsä. Aina, kun Ella ajatteli Tomia, hän tiesi tämän tuntevan läheisyytensä.” (EATK, 140.) Tämä kyky sopii kuvaan fantasiagenren vaatimasta mahdottomasta, epätodellisesta tai todellisuudesta poikkeavasta asiasta. Keitut, tontut, keijut ja haltiat pitävät sen avulla yhteyttä toisiinsa, ja keituilla on kyky luoda telepaattinen yhteys myös ihmisiin. Ajatustenlukukyky haastaa sekin todellisuuden ja ihmisenäkökulman sääntöjä sekä täydentää todellisuuskuvaa, ja toisaalta se on kuvaamassa keitujen ja heidän ihmistensä erityistä yhteyttä. Nähtyään painajaisensa Tomia uhkaavasta vaarasta Ella huolestuu valveilla juuri telepatia-yhteyden puutteesta: ”Aurelius, Tom on vaarassa! Minä en saa häneen mitään yhteyttä, ja minä saan Tomiin yhteyden *aina*.” (EATK, 288.) Keitujen toimiessa ihmisen ja luonnon välisenä linkkinä ajatustenlukukyky on tämän yhteyden konkreettinen muoto ja siten osa ihmisen ja ympäristön suhteen ekokriittistä pohdintaa. Samalla se antaa kanavan ihmisen ekokriittisen ajattelun oppimiselle luonnonläheisiltä taikaolentoilta. Telepatia auttaa taikaolentoja kommunikoimaan myös eläinten kanssa, mikä vahvistaa Grewe-Volppin (2006, 78) esille tuomaa kuvaa luonnon toimijuudesta.

Fantasiakirjallisuuden piirre teoksessa ovat myös ennustukset, näyt ja enneunet, joita erityisesti ylihaltiat näkevät. Ne auttavat heitä määrittelemään, mitä katastrofeja maapallolla tulee tapahtumaan ja milloin, jos he ja keituoppilaat eivät onnistu niitä estämään. Tulevaisuuteen näkeminen ei ole ihmiselle mahdollista, ja teos poikkeaa Jacksonin (2003, 34) ja Humen (2014, 21) näkemysten mukaisesti todellisuudesta ja realismista myös tässä mielessä ja tuo esiin ihmisenäkökulman rajallisuutta. Näyt ja enneunet antavat konkreettista kuvaa ympäristötuhojen vaikutuksista pahimmillaan, mikä liittyy myös ekokritiikkiin tietona siitä, mitä ympäristön kannalta ja ihmisen toiminnan seurauksena ei saisi tapahtua. ”Yhdessä näytti olevan kuvia jostain kuumasta, elämälle sopimattomasta, vieraasta planeetasta. Mutta jos niin oli, Ella mietti, miksi ohi vilahtavassa kyltissä luki ’Roma 35 km’?” (EATK, 115.)

Nämä ennustukset tai varoitukset yhdistettynä maailmanpelastustehtävään sopivat osaltaan yhteen sen kanssa, mitä Garrard (2012, 103) sanoo maailmanloppuun liittyvän retoriikan piirteistä viitaten Rachel Carsonin *Silent Spring* -teokseen (1962). Hänen (ibid.) mukaansa tässä retoriikassa ehdoton auktoriteetti esittää varoituksen, jonka ohittamisesta seuraa katastrofi. Välitön vaara on myös jo matkalla kohti toteutumistaan, ja sekä itse vaara että sen aikaansaajat ovat pahoja (ibid.). EATK:n maailmassa auktoriteettina toimivat tulevaisuuteen näkevät ylihaltiat. Nykypäivän tutkijoiden ennusteisiin rinnastettavat varoitukset sekä itse uhat ja toimettomuuden seuraukset taas konkretisoituvat Nagirin oppitunneilla käsitellyissä ’tuomiopäivävisioissa’. Myös uhkien aikaansaajina osaltaan toimivat ihmiset kuvataan, kuten jo mainitsin, usein ahneina ja välinpitämättöminä. Lisäksi suurimpana antagonistina on epämääräinen, paha yliolento, joka usein odottaa ihmisten tuhoavan planeettansa itse. ”Mitä väriin valintoihin tulee, ihmiskunta ei ollut vielä koskaan pettänyt häntä. – Ihmiset saisivat aikaan maailman tuhon –.” (EATK, 17.). Olennon puuttuessa tapahtumien kulkuun hän saa aikaan ympäristötuhoja pahentavia luonnonkatastrofeja. ”Tänään hän nauttisi Karibialla riehuvasta hirmumyrskystä. Ehkä hän jopa puhaltaisi sitä hieman kohti ihmisasutusta. Olento nauroi. Niin hän tekisi!” (EATK, 270.)

Madyn teos hyödyntää siis fantasiakirjallisuuden keinoin ennustuksiin ja antagonisteihin liittyen osaltaan maailmanloppuun liittyvää retoriikkaa, jota Garrard (2012, 101–102) sanoo monen keskeisen, ympäristöaiheisen teoksen hyödyntävän. Ihmisen ja ympäristön suhde asetetaan negatiiviseen valoon, kun ihmisten valintojen kuvataan sopivan pahan olennon suunnitelmiin. Toisaalta etenkin Drummond muistuttaa nuoria oppilaitaan siitä, että vaikka oppitunneilla käsitellyt visiot vaikuttavat lopullisilta ja lohduttomilta, ne eivät ole vielä

tapahtuneet eivätkä tehtävien onnistuessa tulekaan tapahtumaan. ”Mitään ei ole *vielä* tapahtunut, eli meillä on vielä aikaa, meillä on vielä toivoa!” (EATK, 158). Teos viestittää ekokritiikin keinoin myös toivosta, joka sisältyy siihen, että joku toimii ja tekee jotain maailman ja ympäristön hyväksi.

4 Lasten (fantasia)kirjallisuuden piirteitä ekokriittisessä teoksessa

Tämä pääluke käsittelee Madyn ekokriittisen teoksen tapoja korostaa lasten roolia ja tärkeyttä. Ensimmäinen alaluku keskittyy lasten erityisiin kykyihin ekokriittisen maailmanpelastustehtävän kannalta, muun muassa lasten kykyyn nähdä taikamaailma ja muodostaa yhteys keitu- tai ihmisystäviinsä. Toinen alaluku tarkastelee lasten ja aikuisten vastakkainasettelua muun muassa ympäristökysymyksissä, ja kolmas kiinnittää huomiota teoksen päähenkilöihin esimerkkeinä lasten fantasiaromaanin sankareista. Kiinnitän tässä luvussa huomiota siihenkin, miten teos tarkastelee ja haastaa lasten ja aikuisten välisiä valta-asetelmia, ja miten teos voi voimaannuttaa lapsia.

4.1 Erityiset lapset pelastamassa maailmaa

EATK on kirjoitettu lasten ja nuorten romaaniksi, ja sen vuoksi lasten näkökulma ja tärkeä osuus tapahtumissa korostuu. Hyödynnän Huntin (1991, 62) lapsiksi tunnistettavan kohdeyleisön perusteella määräytyvää näkemystä lastenkirjallisuudesta, koska näen lasten näkökulman ja roolien tärkeyden korostamisen erääksi teoksen toistuvista teemoista, joiden kautta käsitellään osaltaan myös ekokritiikkiä. Kohderyhmän kannalta merkittävää teoksessa on se, että maailmanpelastustehtävän saavat juuri keitu- ja ihmislapset.

Tekstissä kerrottu syy lasten tärkeyteen löytyy toisaalta jo aiemmin mainitusta Suuresta Erosta ihmisten ja alkuperäiskeitujen välillä. Ylihaltia Drummond taas puhuu Nagir Akatemian tervetuliaispuheessaan ”lahjakkaista” keituista, ” – – joilla olisi kauan sitten kadotettu vahva yhteys ja rakkaus ihmiseen” (EATK, 88). Nikolajevan (2010, 16) mukaan suurimmassa osassa fantasiaromaaneista taikuus antaa hetkellisesti voimaa tavallisille lapsille. Erityiset lahjat, tässä tapauksessa yhteys ihmisten ja keitujen tai ekokriittisesti ihmisen ja luonnon välillä, oikeuttavat tässäkin romaanissa usein liian nuoriksi tai tietämättömiksi katsottujen hahmojen tärkeän roolin sikäli, kuin sitä fantasiatekstissä kyseenalaistetaan. Tämä on esimerkkinä Nikolajevan (2010, 17) mainitsemasta fantasiakirjallisuuden tavasta voimaannuttaa lapsia. Erityisiksi nousevat

etenkin päähenkilökaksikko Ella ja Tom, joiden välinen yhteys on epätavallisen vahva, ja joiden osuuteen lasten fantasiakirjallisuuden kannalta palaan vielä myöhemmin. Näkisin Madyn teoksen sekä ottavan kantaa lasten ja aikuisten välisiin valta-asetelmiin että kyseenalaistavan niitä Nikolajevan (2010, 8–9) näkemysten mukaisesti. Oli kyse sitten ihmisaikuisista tai Akatemian opettajista, he ovat tai katsovat olevansa lasten yläpuolella, mutta monessa tilanteessa lapset ovatkin heitä tärkeämmässä asemassa tai sankareita aikuisten sijasta. Ympäristöasioissa opastettavien, sankarillisten lapsipäähenkilöiden kautta luodaan kuvaa myös siitä, että ympäristötietoisuus on hyvä asia eikä kuulu vain aikuisille.

EATK korostaa lasten tärkeyttä muutenkin Nikolajevan (1988, 32) Edith Nesbitin tekstien yhteydessä mainitsemalla piirteellä, että aikuiset eivät useinkaan huomaa taikuutta. ”Ihmisaikuiset kun eivät kerta kaikkiaan näe keijuja, tonttuja tai keituja. Ne erittäin harvat aikuiset, jotka näkevät, käyvät heti tutkituttamassa silmänsä ja päänsä – –.” (EATK, 20.) Keitujen ihmissuojatit pääsevät osaksi ekokriittistä maailmanpelastustehtävää siksi, että vain heillä on pääsy siihen aikuisten sijaan. Teoksessa viitataan siihen, etteivät lapset ole aikuisten tavoin kadottaneet kykyään uskoa taikuuteen. ” – – Sofia Ylä-Ontto oli joka tapauksessa *lapsi*. Tämä tarkoitti sitä, että Sofialla oli vielä kyky hyväksyä taianomaisten olentojen olemassaolo.” (EATK, 257.) Tämä heijastaa Thackerin (2002, 13) esiin tuomaa, romantiikan ajalta peräisin olevaa käsitystä lasten turmeltumattomuudesta. Keitu- ja ihmislasten erityisen yhteyden voidaan tulkita liittyvän myös ekokriittisesti Laakson ym. (2011, 12) mainitsemaan käsitykseen lapsen ja luonnon yhteydestä, sillä vain lapsilla on kyky muodostaa yhteys ihmisen ja luonnon välisenä linkkinä toimiviin taikaolentoihin. Sitä kautta heillä on myös mahdollisuus estää ja ratkaista teoksen ympäristöuhkia.

Lasten näkökulma ja sen tärkeys korostuvat teoksessa myös liittyen sen sisältämiin ekokriittisiin teemoihin tulevaisuudesta. Koska ihmislapsista kasvaa tulevaisuuden kansalaisia ja päättäjiä, heidän suojelemisensa ja auttamisensa oikeaan suuntaan esimerkiksi ympäristökysymyksissä on tärkeää. Drummond kertookin ihmissuojattien monista rooleista katastrofien estämisessä:

– – [M]e ylihaltiat etsimme tulevaisuudesta *kaikki avainhenkilöt* – – poliitikot, päättäjät, rakentajat, tilastotieteilijät, ilmastotieteilijät, äidit, isät... – – Jos te keitut avaatte heidän silmänsä nyt lapsina, maailmalla on toivoa! (EATK, 222–223.)

Ajatus siitä, että maailman tulevaisuus on lasten käsissä, voidaan sekin liittää teoksen ekokritiikkiin. Lapset tulevat kasvamaan ja elämään maapallolla nykyisten päättäjien ja valtaapitävien jälkeen. Siksi myös EATK nostaa heidät maailmanpelastajien ja vastuunkantajien rooliin, mikä on sekin tietynlaista Nikolajevan (2010, 17) mainitsemaa ja osin fantasian keinoin tapahtuvaa lapsen voimaannuttamista. Keitujen suojattien monenlaiset mahdolliset roolit luovat myös edelleen ekokriittistä ja ehkä myös opetuksellisen tiedottavaa kuvaa siitä, miten jokaisen valinnat vaikuttavat ja jokainen voi olla mukana pelastamassa maailmaa. Puhe silmien avaamisesta yhdistettynä ympäristöasioihin ja tulevaisuuteen puolestaan on yhteydessä jopa ekokriittiseen opetuksellisuuteen ja ympäristöstä oppimiseen ja opettamiseen. Tämä toteutuu keitujen kohdalla ihmissuojattien kanssa ystäväystymällä ja kertomalla heille tulevista ympäristökatastrofeista ja niiden estämisestä.

4.2 Tarkkasilmäiset lapset ja huijattavat tai ylimieliset aikuiset

EATK asettaa usein vastakkain lapset ja aikuiset sekä heidän tietoisuutensa esimerkiksi ekokritiikin piiriin kuuluvista ympäristöasioista ja tapansa suhtautua niihin. Nuori keituoppilas Praha Plaza kuulee oppitunneilla ydinvoimaloiden vaarallisuudesta myrskyjen ja maanjäristysten uhkaamassa maailmassa. Siksi hänen ihmisensä Sofian senaattori-isän saamat ydinvoimayhtiön esitteet ja lahjontakirje eivät vakuuta häntä: ”Tosi ovelaa, tohtori Uonela. Ei läpinäkyvää nähnytään – –.’ ” (EATK, 248). Senaattori puolestaan puoltaa voimalahanketta ja on ” – – mukana päättämässä asioista, joista hänellä ei ollut harmainta aavistustakaan!” (EATK, 250). Tämä on teoksen kritiikkiä päättäjiä kohtaan, jotka eivät välttämättä selvitä päätöstensä (ympäristö)seurauksia kunnolla ja saattavat hyväksyä jopa lahjuksia. Lainaukset luovat myös kuvaa helposti huijattavista ja ahneista aikuisista tarkkasilmäisten ja ympäristötietoisten lasten vastakohtina. Näkisin tässä yhteyden jopa Lahtisen (2013, 102) huomioon 1970-luvulta alkaneesta lastenkirjallisuuden kuvauksesta lapsista pelastamassa luontoaluetta aikuisten hankkeilta.

Kyse on samalla Nikolajevan (2010, 8–9) näkemyksen mukaisesta lasten ja aikuisten välisen valta-asetelman pohtimisesta ja kyseenalaistamisesta. Sofian isän kaltaisilla ihmisaikuisilla on teoksessa valta antaa tukea suurille, ympäristöä tuhoaville hankkeille, mutta taikuuden ja nokkeluuden kautta keitu- ja ihmislapsilla on valta pysäyttää ne. Tällainen asetelma toimii Nikolajevan (2010, 17) tapaan tulkittuna myös lasten fantasiakirjallisuuden toteuttamana lapsen

voimaannuttamisena. Lasten ympäristötietoisuudenkin voi tulkita eräänlaiseksi ekokriittisen ympäristöajattelun piiriin liittyväksi vallaksi tai ominaisuudeksi, joka monilta teoksen ihmisaikuisilta puuttuu.

Ihmisaikuisten lisäksi myös ylihaltiat saattavat suhtautua tapahtumien seurauksiin ja oppilainaan olevien lasten huoliin ylimielisesti ja välinpitämättömästi. Drummond esimerkiksi pitää keituoppilaan vaaraan saattanutta virhettä, joka paljastuu sabotaasiksi, Akatemian työntekijöiden eikä oman järjestelmänsä vikana. ”Systeemi oli täydellinen – – Vika piili prosesseissa. Drummond piti kuolevaisista, mutta heidän kanssaan työskentely vaati kärsivällisyyttä.” (EATK, 271.) Kuolematon ylihaltia ohittaa oppilaalle koituneen vaaran lähes olankohautuksella ja pitää mahdottomana, että olisi itse väärässä ja hänen kaltaistensa kehittämää järjestelmää pystyttäisiin sabotoimaan. Tämä voidaan tulkita teoksen kommentoinniksi aikuisten omanarvontunnosta ja erehtymättömyyden tunteesta, ja jälleen kommentoidaan ja kyseenalaistetaan myös lasten ja aikuisten välistä hierarkiaa. Vaikka keituoppilaat ja heidän suojattinsa saavat tukea esimerkiksi heille ekokriittistä ajattelua opettavilta aikuisilta, juuri lapset itse ovat tarinan sankareita ja huomaavat asioita, joita aikuiset ovat liian huijattavissa tai ylimielisiä näkemään.

Ellan nähtyä ihmisensä Tomin hengenvaaraa ennustavan unen ja lähdettyä syyttä pelastamaan tätä rehtori Haltia pitää tytölle puhuttelun, jossa myös kuuluu käsitys erehtymättömyydestä ja ylimielisyydestä lapsia kohtaan: ” ’Luuletko *todella* tietäväsi jotain sellaista, mitä me emme tiedä? – –’ Joten, *lapsi*, voisitko tulevaisuudessa jättää ennustamisen meille ylihaltioille?’ ” (EATK, 312–313.) Haltia uskoo ylihaltiana tietävänsä kaiken tapahtuneen ja näkevänsä myös kaiken tulevan ennustuskykynsä takia. Ellalle hän puhuu halveksivasti, koska ei usko lasten osaavan ennustaa tai huomaavan jotain, mikä häneltä voisi jäädä huomaamatta. Erikoista onkin, että ylihaltiat voivat ajatella näin siitä huolimatta, että tietävät keitulasten avainroolista Nagir Akatemian ja heidän tehtävänsä kannalta.

Ella pohtii omaansa ja ylihaltioiden käsitystä oikeasta ja väärästä Haltian pyytäessä häneltä anteeksi ylimielisyyttään. ” – – [M]utta ehkä oikean ymmärtämiseen pitikin olla heikko, peloissaan tai hädissään. Eikä maapallon pelastaminenkaan ollut mikään velvollisuus tai harrastus – –!” (EATK, 400.) Kommentointi aikuishahmojen liiasta vallantunteesta ja heikkojen ymmärryksestä korostaa edelleen lasten roolia teoksessa: he toimivat ja onnistuvat, koska eivät ole aikuisten tavoin liian omanarvontuntoisia. Lisäksi lainaus liittää maininnan

maapallon pelastamiseen, mikä palauttaa ekokriittisen näkökulman. EATK kuvaa sitäkin, miten maailmaa voidaan auttaa, jos ihmiset eivät pidä itseään kaikkietävinä ja kuolemattomina ja ottavat ympäristöhuolet vakavasti.

4.3 Ella ja Tom, epäilevät ”valitut” ja lapsisankarit

Osa kohdeteoksessa esiintyvien haltioiden ennustuksista liittyy myös Ellaan ja Tomiin, mikä ilmenee ainakin juniorihaltia Sampon puheenvuorosta teoksen alussa tämän saatua viitteitä päähenkilökaksikon yhteydestä: ”Hänen nimensä on Ella Aura ja hän on vasta taapero, joten kaikki *sopii!!!*” (EATK, 15.) Nikolajeva (2010, 18) puhuu Harry Potterista tiettyyn tehtävään ennustettuna ”valittuna” (*”the chosen one”*, käänös minun) ja kertoo hahmotyyppin yleisyydestä fantasiaromaaneissa. Ellakin edustaa tätä ”valitun” hahmotyyppiä, josta on ennustuksia jo vauvaiästä alkaen, ja vaikkei EATK kerrokaan niistä tarkemmin, viittaukset kertovat Ellalla ja hänen ihmisellään Tomilla olevan tärkeä rooli ekokriittisessä maailmanpelastustehtävässä.

Ennustuksista huolimatta Ella ja Tom epäilevät välillä omaa tärkeyttään maailman pelastamisen kannalta. Teoksen antagonistin yritettyä tappaa heidät, pohtivat he yrityksen motiiveja: ”*Mikä teki Ellasta ja Tomista niin erityisiä? Tomista ei koskaan tulisi esimerkiksi Henryn ihmisen Freddien veroista tiedemiestä, – – eikä Ella itsekään ollut Henryn kaltainen nero.*” (EATK, 405.) Kaksikko tunnustaa oman tavallisuutensa, koska he eivät tiedä kaikkea heitä koskevista ennustuksista ja ajattelevat vain ”nerojen” olevan tärkeitä kohteita olennon tuhottaviksi. Tällainen omien kykyjen epäily vastaa Wolfin (2017, 52) huomiota siitä, miten monet fantasiakirjallisuuden pelastajahahmot eivät usko itseään pelastajiksi, vaan epäilevät itseään ja heidät tuossa roolissa näkeviä. Tavallisuus (tai ainakin hahmojen oma käsitys siitä) viittaa siihen, että Ella ja Tom on kuvattu Wolfin (2017, 51) mainitsemalla tavalla kuten suurin osa pelastajahahmoista. Hänen (ibid.) mukaansa pelastajat ovat yleensä aluksi jumalallisten hahmojen sijasta samaistuttavia keskivertoihmisiä, jotka huomaavat erityisen roolinsa vähitellen.

Madyn romaani liittyy myös Nikolajevan (2010, 17) näkemykseen fantasiamoodista lapsen voimaannuttajana luomalla kuvaa siitä, miten tavalliset lapset voivat nousta sankareiksi ja ympäristötietoisiksi maailmanpelastajiksi. Tämä on paradoksaalista, sillä Ella ja Tom ovat joka

tapauksessa ”valittuja”, mutta kuvaus liittyy osaltaan jo aiemmin mainitsemaani teoksen ekokritiikkiin liittyvään näkökulmaan, jossa lapset nähdään maailman ja ympäristön ”tulevaisuuden toivoina”. Samalla päähenkilökaksikko ei tiedä vielä kaikkea tarvittavaa, vaan heitä valmistellaan suureen ympäristöaiheiseen tehtäväänsä ainakin Ellan Nagir Akatemiassa saaman ympäristötietoisuuden kautta. Tämä korostaa heidän ”tavallisia” lähtökohtiaan sekä teoksen luomaa vaikutelmaa, että tietoa hankittuaan kuka tahansa voi auttaa maailmaa ja sen luontoa.

Lastenkirjallisuuden näkökulmasta mielenkiintoista on myös se, miten toinen teoksen lapsisankareista joutuu toimimaan aikuisten asettamia sääntöjä ja kieltoja vastaan pelastaakseen toisen hengen. Ella näkee unta Tomin hengenvaarasta ja päättää lähteä auttamaan tätä, mutta vaara osoittautuukin olemattomaksi. Unen toistuttua kolmannen kerran Ella päättää kuitenkin auttaa ystäväänsä siitä huolimatta, ettei rehtori Haltia usko häntä: ” – –Yöpukurajoitteinen lapsi saatan olla, mutta silläkään ei ole mitään väliä. Minä olen oikeassa!” päätti Ella. ” (EATK, 368.) Ella onnistuukin pelastamaan ystävänsä pahan olennon hyökkäykseltä. Se, että hän onnistuu siinä uhmaamalla aikuisten kieltoja, liittyy Nikolajevan (2010, 9) mainitsemaan valta-asetelmien kyseenalaistamiseen. Toisaalta Madyn teoksen lapsisankari haastaa aikuisten valtaa itsenäisellä toiminnallaan, ja toisaalta hän tulee onnistuessaan tehneeksi sellaista, missä jopa ikivanhoilla ylihaltioilla olisi vaikeuksia. Tämäkin tukee käsitystäni teoksesta Nikolajevan (2010, 17) näkemyksen mukaisena lasta voimaannuttavana fantasiakirjallisuutena, ja samalla teos voi kannustaa lapsia aktiiviseen toimintaan niin teoksen esittelemissä ympäristökysymyksissä kuin muutenkin. Madyn romaani välittää kuvaa, että joskus lasten on toimittava toisin kuin aikuiset neuvovat, jotta maailma ja ympäristö sekä muut tärkeät asiat voivat pelastua.

Teoksen lopulla Haltiakin luettelee Ellan saavutuksia: ” ’Ensimmäinen *todellinen, intuitiivinen* yhteys ihmiseen sitten alkuperäiskeitujen, ensimmäinen keitun laulu vuosituhansiin ja ensimmäinen loukkaantuneen ihmisen lentokuljetus koskaan – –!’ ” (EATK, 400.) Tällaiset erityiset saavutukset korostavat lasten tärkeyttä teoksessa ja Ellan asemaa ”valittuna”. Lisäksi lapsen pärjääminen ikivanhaa yliolentoa vastaan ja aikuisten uhmaaminen heijastaa Nikolajevan (2010, 18) Harry Potterin hahmosta tekemiä havaintoja ja hänen niihin liittämiään romantiikasta juontuvia käsityksiä lapsen viattomuudesta. Nikolajevan (ibid.) mukaan Harryn suurimpia vahvuuksia ovat sisäinen hyvyys ja se, että hän on lapsi. Ella Auran tapauksessa lapsuuden tärkeys painottuu hänen kyvyssään toimia toisin kuin ylihaltioiden kaikkietävät ja

vähättelevät käsitykset neuvoisivat tekemään. Lisäksi hän toimii pelastaakseen ystävänsä hengen tai laajempaa ympäristöön liittyvää tehtäväänsä ajatellessaan pelastaakseen koko maailman. Ellan toimia ohjaa siis hyvyys. EATK luo kuvaa siitä, että olipa kyse ympäristönsuojelusta tai fantasiaromaanissa käydystä hyvän ja pahan taistelusta, lasten ympäristötietoisuus ja hyväntahtoisuus voi voittaa aikuisten ahneuden ja pahuuden.

5 Päätäntö

Olen tarkastellut tutkielmassani Elena Madyn *Ella Auran tuomiopäiväkirjaa* ekokriittisenä lasten fantasiakirjallisuutena kiinnittäen huomiota esimerkiksi luonnon representaatioihin, ihmisen luontosuhteen kuvaukseen ja teoksesta löytyviin ekokriittisiin fantasiaelementteihin. Kyseessä onkin hyvin ekokriittinen teos. Luonto representoidaan siinä antropomorfisesti tuntevana ja ajattelevana, ja esiin tuodaan tätä kautta antroposentrismen kritiikkiä sekä uusia, piiloon jääviä näkökulmia luontoon. Toisaalta varsinkin eläinten kautta tuodaan esille ihmisen luontosuhde negatiivisessa valossa, kun eläimet esitetään osin ihmisen aiheuttamien ympäristötuhojen uhreina. Teoksessa koko maailma kuvataankin vaarassa olevaksi, ja keituoppilaiden ja heidän suojattiansa tehtävänä on pelastaa se. Luonto ja eläimet esitetään kuitenkin positiivisessa valossa ja ihmisten ja heidän kaltaistensa taikaolentojen auttajina ja aktiivisina toimijoina.

Ekokriittistä fantasiaa Madyn teos edustaa lisäämällä luontokeskeisen sekundaarimaailman ja representoimalla luonnon myös taikuuden paikaksi, jota luontoon yhteydessä olevat taikaolennot suojelevat. Fantasiaelementit ja ihmisten ja keitujen representaatiot kuljettavat mukanaan romanttista ja ekokriittistä käsitystä ihmisen ja luonnon (kadonneesta) yhteydestä ja ihmisestä osana luontoa. Tämä tapahtuu ihmislasten ja keitujen yhteyden kautta sekä vertaamalla keitujen luontokäsitystä ja kaikkea luontoa kohtaan tuntemaa välittämistä ihmisen usein esille tuotuun ahneuteen ja luonnon tuhoamiseen. Ihmisten kerrotaan teoksessa myös olevan liian välinpitämättömiä tai tietämättömiä luonnon ja ympäristöasioiden suhteen. Näin kritisoidaan myös antroposentrismiä. Teoksessa esiintyy taikaolentojen lisäksi myös muita fantasiaelementtejä koonmuutoksista telepatiaan ja taikaolentojen pienuuteen, ja ne toimivat myös uusien ekokriittisten luontonäkökulmien antajina, ja samalla taikaolennot ja näiden kyvyt ja piilossa oleva maailma tuovat tarinaan genren vaatimaa ”mahdottomuutta” ja kyseenalaistavat todellisuuden sääntöjä.

Ekokritiikin (ja lastenkirjallisuuden) opetuksellinen elementti puolestaan toteutuu etenkin Nagir Akatemian oppitunneilla, kun kerronnassa jaetaan konkreettista tietoa ympäristöasioista ja esimerkkejä arjen vaikutusmahdollisuuksista. Teos luo kuvaa jokaisen tärkeydestä

”maailmanpelastustehtävässä”. Toisaalta opetuksellisuutta on osaltaan myös teoksen esille tuomassa kuvassa luontoyhteyden ja luonnosta välittämisen tärkeydestä, sekä siinä, miten vahvasti ihminen mielletään tekstissä yhteytensä kadottaneeksi osaksi luontoa.

Tarkastelin teosta myös lastenkirjallisuuden ja sen sisältämän lasten tärkeän aseman ja voimaannuttamisen sekä valtarakenteiden haastamisen näkökulmasta. Lasten näkökulma ja tärkeä rooli korostuu EATK:ssa muun muassa sen kautta, että juuri lapset toimivat ekokriittisesti maailmanpelastajina, ja vain ihmislapsilla on kyky nähdä taikamaailma. Lasten ja aikuisten välisiä valta-asetelmia pohditaan ja kyseenalaistetaan kuvaamalla lasten nokkeluutta ja ympäristötietoisuutta. Aikuiset taas edustavat usein kuviteltua kaikkítietävyyttä sekä tietämättömyyttä, ahneutta ja ylimielisyyttä. Lasten on onnistuakseen vältettävä kaikkítietävyyden kuvaa ja toimittava jopa aikuisten sääntöjä vastaan. Lisäksi lasten tärkeyttä korostavat heille, ja etenkin päähenkilöille, annetut erityiset kyvyt. Päähenkilökaksikko on esimerkki lasten fantasiakirjallisuudelle tyypillisistä ”valituista”. Heistä on maailman kohtaloon liittyviä ennustuksia, mutta silti he ovat tavallisia ja epäilevät omaa erityisyyttään.

Kohdeteos tarjoaa mielenkiintoista uutta tarkasteltavaa kirjallisuuden kentälle esimerkiksi yhdistelemällä toimivasti ja lähes saumattomasti ekokritiikkiä, lastenkirjallisuutta ja fantasiaa yhdeksi kokonaisuudeksi. Oma tutkielmani taas tuo uutta tietoa käsittelemällä yhdistelmän toimivuutta ja lisäämällä sekä ekokritiikin että vähemmän tunnetun teossarjan näkyvyyttä.

EATK mahdollistaa paljon tulevaa tutkimusta. Koska kyseessä on kolmiosaisen teossarjan alitusosa, sarjan myöhempiä osia olisi mahdollista tutkia ainakin tämän tutkielman aloittamasta ekokritiikin näkökulmasta. Lisäksi olisi mahdollista tarkastella laajemminkin teosten fantasiaelementtejä ja maailmanrakennusta. Myös vaikkapa ennakkoluulojen ja stereotyypioiden näkökulma teoksiin on mielenkiintoinen mahdollisuus. Muun muassa lähes toistensa vastakohtiksi kuvattujen keijujen ja tonttujen, ilkeimpien ”sekarotuisiksikin” kutsumien keitujen sekä taikaolentojen ihmisiin kohdistaman varauksellisuuden tarkastelu voisi tarjota uutta tutkittavaa ”varjoon jääneeseen” teossarjaan.

Lähteet

Kohdeteos

Mady, Elena 2011. *Ella Auran tuomiopäiväkirja* [=EATK]. Helsinki: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus

Painetut lähteet

Baker, Steve 2001. *Picturing the Beast. Animals, Identity and Representation*. Foreword by Carol J. Adams. Champaign, Illinois: University of Illinois Press.

Buell, Lawrence 2014. Environmental Writing for Children: A Selected Reconnaissance of Heritages, Emphases, Horizons. Teoksessa Greg Garrard (ed.). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford University Press, 408–422.

Garrard, Greg 2012 (2004). *Ecocriticism* (2nd edition). New Critical Idiom. London: Routledge.

Garrard, Greg 2014. Introduction. Teoksessa Greg Garrard (ed.), *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford University Press, 1–24.

Glotfelty, Cheryll 1996. Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Teoksessa Glotfelty, Cheryll & Harold Fromm (eds.), *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Athens and London: The University of Georgia Press, xv – xxxvii.

Grenby, M. O. 2009. The Origins of Children's Literature. Teoksessa. Grenby, M. O & Andrea Immel (eds.), *The Cambridge Companion to Children's Literature*. Cambridge Companions to Literature. Cambridge: Cambridge University Press, 3–18.

Hunt, Peter 1991. *Criticism, Theory, and Children's Literature*. Oxford: Blackwell.

Kirstinä, Leena 2011. Zacharias Topeliuksen *Luonnonkirja*. Miksi ja miten maailma on. Teoksessa Laakso, Maria, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.), *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten -ja nuortenkirjallisuudessa*. Tietolipas 235. Helsinki: SKS, 42–54.

Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri 2010. Johdanto: Representaatio – Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Teoksessa Knuuttila, Tarja & Aki Petteri Lehtinen (toim.), *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 7–34.

Korpua, Jyrki, Hirsjärvi, Irma, Kovala, Urpo & Välisalo, Tanja 2021. Johdanto – Fantasiasta. Teoksessa Korpua, Jyrki, Irma Hirsjärvi, Urpo Kovala & Tanja Välisalo (toim.), *Fantasia: lajit. ilmiö ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 9–21.

Korpua, Jyrki 2021. Suomalainen fantasia. Teoksessa Korpua, Jyrki, Irma Hirsjärvi, Urpo Kovala & Tanja Välisalo (toim.), *Fantasia: lajit. ilmiö ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 125–144.

Laakso, Maria, Lahtinen, Toni & Heikkilä-Halttunen, Päivi 2011. Johdatus lasten -ja nuortenkirjallisuuden luontoon. Teoksessa Laakso Maria, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.), *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten -ja nuortenkirjallisuudessa*. Tietolipas 235. Helsinki: SKS, 10; 12; 26–27.

Lahtinen, Toni ja Lehtimäki, Markku 2008. Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Lahtinen, Toni & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Tietolipas 222. Helsinki: SKS, 9–28.

Lahtinen, Toni 2013. Ilmastomuutos lintukodossa. Teoksessa Hallila, Mika, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus. 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS, 95–108.

Manlove, C. N. 1982. On the Nature of Fantasy. Teoksessa Roger C. Schlobin (ed.), *The Aesthetics of Fantasy Literature and Art*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, 16–35.

Nikolajeva, Maria 1988. *The Magic Code: The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children*. Väitöskirja, University of Stockholm. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Nikolajeva, Maria 2010. *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*. Children's literature and culture. New York: Routledge.

Rueckert, William 1996 (1978). Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism. Teoksessa Glotfelty, Cheryl & Harold Fromm (eds.), *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Athens and London: The University of Georgia Press, 105–123.

Tolkien, J. R. R. 2010 (1947). Saduista. (On Fairy Stories -esseen suomennos Vesa Sisättö). Teoksessa J. R. R. Tolkien, *Satujen valtakunta (Tales from the Perilous Realm 2010/1997, laajennettu laitos)*. Helsinki: WSOY.

Painamattomat lähteet

Clark, Timothy 2011. *The Cambridge Introduction to Literature and the Environment*. Cambridge Introductions to Literature, vol. 11. Cambridge: Cambridge University Press, 1–12. (13. 3. 2022)

Cohen, Michael 1999. Forum on Literatures of the Environment. *PMLA* 114(5). Cambridge: Cambridge University Press, 1089–1104. <https://www.jstor.org/stable/463468> (6. 5. 2022)

Dickerson, Matthew T. & Evans, Jonathan D. 2006. *Ents, Elves, and Eriador: The Environmental Vision of J.R.R. Tolkien*. Culture of the Land: A Series in the New Agrarianism, vol. 1. Lexington, Ky: The University Press of Kentucky. (6. 5. 2022)

Grewe-Volpp, Christa 2006. Nature “Out There” and as “a Social Player”: Some Basic Consequences for a Literary Ecocritical Analysis. Teoksessa Gersdorf, Catrin & Sylvia Mayer (eds.), *Nature in Literary and Cultural Studies: Transatlantic Conversations on Ecocriticism*. Nature, Culture and Literature, vol. 3. Amsterdam: Brill, 71–86. (6. 5.2022)

Hume, Kathryn 2014 (1984). *Fantasy and Mimesis: Responses to Reality in Western Literature*. Routledge Revivals, vol. 61. Oxon: Routledge. (7. 5. 2022)

Jackson, Rosemary 2003 (1981). *Fantasy: The Literature of Subversion*. London: Routledge. (12. 4. 2022)

Koskela, Essi 2019. ”Ihmiskeskeytyden aika on ohi”: eläinten representaatiot ja lukijaan vaikuttaminen Eeva Kilven *Animaliassa* ja Elmeri Terhon kokoelmassa *Muistaks ku jotain mut sit ei mitään*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
<http://jultika oulu fi/files/nbnfioulu-201909192894.pdf>
(6. 5. 2022)

Mills, Claudia 2014. Introduction. Teoksessa Claudia Mills (ed.), *Ethics and Children's Literature*. Ashgate Studies in Childhood, 1700 to the Present. Farnham: Routledge, 1–12. (2. 5. 2022)

Suomen Kirjasäätiö 10. 11. 2021. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden Finlandia-palkintoehdokkaat 2021. <https://kirjasaatio.fi/media/Tiedote-Lasten-ja-nuortenkirjallisuuden-Finlandia-ehdokkaat-2021.pdf> (6. 5. 2022)

Thacker, Deborah Cogan 2002. Imagining the Child. Teoksessa Deborah Cogan Thacker ja Jean Webb, *Introducing Children's Literature: From Romanticism to Postmodernism*. London: Routledge, 13–25. (12. 4. 2022)

Ulstein, Gry 2015. Hobbits, Ents, and Dæmons: Ecocritical Thought Embodied in the Fantastic. *Fafnir – Nordic Journal of Science Fiction and Fantasy Research*, 2(4), 7–17.
<http://journal.finfar.org/articles/467.pdf> (6. 5. 2022)

Wagner-Lawlor, Jennifer A. 1996, syyskuu. Advocating Environmentalism: The Voice of Nature in Contemporary Children's Literature. *Children's Literature in Education* 27(3), 143–152. (6. 5. 2022)

Wolf, Mark J. P. 2017. Saviors. Teoksessa Mark J. P. Wolf (ed.), *The Routledge Companion to Imaginary Worlds*. New York: Routledge, 51–55. (12. 4. 2022)